

Родољуб Кубат

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет, Београд

**Septuaginta adversus Textum Masoreticum
Критика старосавезног текста на примеру Ис 9, 6**

(Кратка научна расправа)

Различито именовање месијанског детета код Ис 9, 6 у Масоретском тексту (МТ) и Септуагинти (LXX — у Ралфсовом издању 9, 5) представља занимљив пример текстуално-литерарне критике. Проблематика овог типа не односи се само на текстуално-литерарне аспекте наведеног библијског локуса, него захтева додатну теолошко-херменеутичку оптику. То се, пре свега, односи на разумевање настанка и развоја библијских текстова, као и на њихово литерарно преношење. Ситуацију делом одређује и дугогодишња научна традиција, често оптерећена неадекватним херменеутичким претпоставкама. Заправо, наведени пример се дуго у текстуалној критици није третирао на адекватан начин, тако да многи коментари и студије на ову тему у научном смислу заслужују да се нађу под критичком лупом. Ова кратка научна критика управо има за циљ да покаже лоше стране научних истраживања из прошлог времена, а она се пре свега односи на западне библисте. Да боље илуструјемо тематику, навешћемо једно месијанско место, које је различито пренесено у две најзначајније верзије старосавезног текста.

Ранија текстологија је идејно и методолошки трагала за што изворнијим текстом; боља текстуална верзија је она која је изворнија. Уз то, постоји неколико методолошких правила која помажу приликом откривања изворније верзије текста. Таква методолошка концепција пратила је основне трендове историјско-критичке методе, поготово текстуалне и литерарне критике, критике предања и историје облика. Касније прераде и додаци сматрани су секундарним. Истовремено, када је у питању старосавезна текстологија проблем се усложњава због одступања која се појављују између МТ и LXX. Дуго је МТ био текстолошки привилегован, тј. сматран легитимним наследником старог консонантског текста — LXX је пак доживљавано као превод чија подлога је био текст који се знатно боље (или у потпуности) очувао у масоретској традицији. Међутим, новија сазнања из домена текстологије показала су да су МТ и LXX у најмању руку равноправне верзије старосавезног

Писма. Друго, у међувремену је дошло до корекције раније идејно-научне парадигме. Класична изворност текста коригована је историјом редакција, унутардбдљјском егзегезом и канонским приступом. Средиште теолошког и научног истраживања све више је коначни, канонски текст; с тим што се уважава историја његовог настанка и преношења.

У савременој научној ситуацији поставља се ново питање: како се одредити за неку од верзија текста када у њој постоје извесне разлике, поготово када су у питању МТ и LXX. Опсег таквих разлика креће се од незнатних језичких одступања до потпуно различитог текста. Та чињеница у великој мери одређује методолошки поступак и сам одабир текстуалне верзије. Међутим, постоје извесна места, која су — да се тако изразимо — негде „између“ наведених опција. Такав је случај са Ис 9, 6. Одступања се састоје у различитом именовану месијанског детета, и сасвим је извесно да је МТ ближи изворном консонантском тексту. Пре него се осврнемо на конкретну, а самим тим и општу текстолошку проблематику, важно би било дати неколико општих информација о спорном месту.

Читава перикопа Ис 9, 1–7 лоцирана је одмах иза одељка о Емануилу. Ово пророштво својом финалном формом појављује се да огласи испуњење стиха 7, 14: *Емануил је рођен* (9, 6). Тако постављено треба такође разумети као нов закључак одељка о Емануилу (*Beuken, Jesaja 250*). Ипак, отвара се много питања која се односе на ово пророштво. Из разумљивих разлога ми ћемо се осврнути само на стих који говори о рађању Месије. Пре разматрања спорног стиха важно је текстуално упоредити МТ и LXX:

כִּי־יֻלַּד יִלְר־לָנוּ⁵
Дете је рођено нама

בְּנִיתָן־לָנוּ
син дат нама

וְתָהִי הַמְּשָׁרָה עַל־שִׁכְמוֹ
власт је на његовом рамену

שְׁמוֹ יִקְרָהוּ
По имену ће дити назван

פְּלֵא יוֹעֵץ אֵל גְּבוּר
дивни савешник, силни Бої

אֲבִיעַד שְׂרָ־שְׁלוֹם
ошац вечни, кнез мира.

לֹא־

⁶ ὅτι παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν
Дете је рођено нама

υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν
и син дат нам је

οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ
њеїова власт је на његовом рамену

καὶ Καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ
и он је назван

μεγάλης βουλῆς ἄγγελος
Анђелом Великої Савета,

ἐγὼ γὰρ ἄξω εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας
јер ја ћу донети мир кнезу,

εἰρήνην καὶ ὑγίειαν αὐτῷ
мир и здравље за њеїа.

Као што се може видети, у Масоретском тексту месијанско дете именовано је са четири титуле: *дивни савешник, силни Бої, ошац вечни и кнез мира*. Готово је извесно да имена потичу из догослужденог ритуала који се односио на рођење и интронизацију цара. Обичај вероватно — поред неких разлика — потиче из ритуала фараонске идеологије (*Zimmerli,*

Vier oder fünf Thronname 249–252; Schuns, Der fünfte Thronname 108–110. Међутим, само значење ове четири титуле у контексту Ис 9, 5 није до краја јасно, тј. не зна се на кога се тачно титуле односе и шта оне значе. Проблем додатно компликује Септуагинтина верзија и таргум. У оквиру ове расправе нећемо се задржавати на питању значења месијанских титула у масоретском тексту, него пажњу усмеравамо на међусобни однос МТ и LXX, и његове херменеутичке импликације.

Четири имена дата детету у МТ (פְּלֵא יוֹעֵץ אֵל גְּבוּר אֲבִיעַד שֶׁר-שְׁלֹום) у LXX су, изгледа сведена на једно: *анђео великој савети*α (μεγάλης βουλῆς ἄγγελος). Дете више није „дивни саветник, Бог силни, отац вечни и кнез мира“, већ *анђео (весник) великој савети*α. Другим именима је дата потпуно нова интерпретација. Са литерарног аспекта, поставља се питање: да ли је могуће גְּבוּר אֵל יוֹעֵץ אֵל превести са μεγάλης βουλῆς ἄγγελος? И шта заправо може да значи μεγάλης βουλῆς ἄγγελος? Било је више покушаја да се нађе задовољавајуће литерарно решење. Навешћемо укратко неке примере, у којим се покушава литерарно превазићи овај проблем.

J. Lust сматра да је термин ἄγγελος сам по себи вероватно представа новог имена אל-גבור. Први део трећег имена אבִי (отац) читано је као глагол אָבִיא: ἄξω 'ја ћу донети'. Други део עַד интерпретиран је као предлог עַד и следствено томе представљен са ἐπί. Две компоненте четвртог имена су такође третиране појединачно. Именица שֶׁר 'кнез' читана је у множини: ἄρχοντας и виђена је као индиректни објекат глагола где је именица שְׁלֹום = εἰρήνην 'мир' интерпретирана као његов директни објекат. Непосредни мотив који се крије иза ових црта у Септуагинти може бити дожански карактер имена. Преводилац можда није волео да име *моћни Бој* дуде примењено на било коју људску особу, дио то цар или не. Зато, он умеће реч *гласник* или ἄγγελος пре имена. Кроз ово уметање прво име се односи на Јахвеа, а не на дете (*Messianism*, 160–61).

W. Michaelis, подијажући неке поставке M. Werner-а, покушао је да јеврејски текст преведе на јелински. Иако за реч ἄγγελος у тексту нема одговарајућег јеврејског еквивалента, ипак се μεγάλης може довести у семантичку везу са פְּלֵא, а βουλῆς са יוֹעֵץ. Међутим, μεγάλης βουλῆς не значи 'велики савет' у смислу великог сабрања, него 'велики, значајан, моћни план или одлука' (*Engelchristologie*, 138–139). Реч ἄγγελος овде не значи недеско диће — анђео, него 'весник', а потпуни израз говори да је дете, то јест Месија, чије је рођење одећано 'анђео великог савета (одлуке)' (*Engelchristologie*, 140). Ово решење свакако открива један важан теолошки аспект. Месија је анђео велике одлуке.

Има још научника који заступају ово мишљење. Seeligmann је веома импресиониран мирним карактером детета Месије у Септуагинтином тексту. Ослањајући се на Јер 32 (39), 19 он интерпретира његове титуле μεγάλης βουλῆς ἄγγελος као 'изасланик који носи дожанску одлуку вечног плана' (*Septuagint*, 118–119). Занимљиво је да је В. Duhm μεγάλης βουλῆς ἄγγελος на јеврејски превео са מְלִאךְ עֶזְרָה גְּדוּלָה 'гласник велике одлуке' (*Jesaja*, 90).

У једној групи или фамилији текстова четири месијанска имена замењена су једним или се то први пут десило у LXX. Могло је да дође до извесног преобликовања, које је имало за сврху да јасније искаже месијански смисао текста. Редакторски захвати оваквог типа познати су и представљају важну карику у обликовању библијских списа. Претежна је била теолошка идеја Месије као трансцендентног бића, која се боље може изразити речима $\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\eta\varsigma\ \beta\omicron\upsilon\lambda\eta\acute{\iota}\varsigma\ \acute{\alpha}\gamma\gamma\epsilon\lambda\omicron\varsigma$, него набрајањем четири класичне титуле. То значи да је Септуагинтин текст у теолошко-месијанском смислу могао да оде корак даље од царског месијанизма, односно Септуагинтин текст се у извесном смислу уклапа у развијајућу теолошку линију трансцендентног месијанизма. Месија је сада анђео ($\acute{\alpha}\gamma\gamma\epsilon\lambda\omicron\varsigma$ - מַלְאָכִים), небеско биће.

С друге стране, велики број егзегета и не покушава да изравна или ваљано објасни однос МТ и LXX. Углавном се Септуагинтина верзија занемарује. То је једна од класичних грешака које чине стручњаци за старозаветни текст. Међутим, смисао наведеног примера састоји се у томе како је научно немогуће решити овај текстолошки проблем. То значи да се у задату проблематику морају укључити још неки елементи — пре свих, литерарна и теолошко-херменеутичка анализа библијских текстова. Занимљиво је да она показује да се у неким старосавезним књигама појављују озбиљне разлике када се упореди њихов текст у масоретској верзији и Септуагинти. Нарочит пример су Књиге Јездре и Немије, Књига Исуса Навина и нарочито Књига пророка Јеремије. Разлике у овим књигама и још многа одступања на релацији МТ – LXX показују да се овде ради о две струје у оквиру истог предања.

Из наведеног примера, заправо, да се закључити да су разлике које постоје у текстуалним верзијама производ теолошког развоја који је паралелно текао у различитим круговима позног јудаизма. Те заједнице су из различитих разлога прибегавале одређеним теолошким концепцијама, које су се нужно одражавале на преношене текстове — заједнице су их тумачиле и развијале у светлу сопствених теолошких уверења. Други важан моменат је то да су се теолошке идеје развијале, а то је нужно подразумевало развој библијског текста пре његове стандардизације и коначне канонизације. Међутим, ни сама канонозација није се десила како су многи научници раније веровали. Септуагинта и Масоретски текст се у оваквим и многим сличним случајевима морају третирати као две различите текстуалне верзије од којих је свака на свој начин аутентична и вредна посебне теолошко-научне пажње.

Опредељивање научника за једну од верзија библијског текста представља легитиман научни поступак. Будући да је немогуће одредити која је текстуална верзија боља, поставља се питање: шта научнике опредељује за једну од верзија? У већини случајева пресудну улогу има теолошко и идеолошко предразумевање самих научника. Херменеутички гледано, идејна позадина истраживача или теолога одређује његов однос према једној од верзија текста. То истовремено значи да су јеврејски Танах (његова текстуална подлога је МТ) и хришћански Стари савез (текстуална подлога LXX), иако деле велики део староизраиљског теолошког и литерарног наслеђе у суштини две

књиге. Уколико пратимо ту логику — а она је, изгледа, неизбежна — будућа текстуална истраживања морају озбиљно да рачунају на теолошке, историјске и друге разлике које представљају духовну матрицу текстуалних традиција староизраиљске литературе. То пак значи да је априорна фаворизација једне текстуалне верзије — у овом и многим другим случајевима — грешка, које треба да се ослободи савремена текстуална критика.

Литература:

- *Beuken, Jesaja* = W. A. M. Beuken, *Jesaja 1–12*, Freiburg im Breisgau, 2003.
- *Duhm, Jesaja* = Duhm B., *Das Buch Jesaja*, Göttingen, 1922.
- *Lust, Messianism* = J. Lust, „Messianism and Septuagint. Ez 21, 30–32“, у: J. Emerton (ур.), *Congress Volume: Salamanca 1983* (SVT 36; Leiden: Brill, 1985).
- *Michaelis, Engelchristologie* = W. Michaelis, *Zur Engelchristologie im Urchristentum*, Basel, 1942.
- *Seeligmann, Septuagint* = I. Seeligmann, *The Septuagint Version of Isaiah and Cognate Studies*, Tübingen, 2004.
- *Schuns, Der fünfte Thronname* = R. D. Schuns, „Der fünfte Thronname des Messias“, VT 23 (1973).
- *Zimmerli, Vier oder fünf Thronnamen* = W. Zimmerli, „Vier oder fünf Thronnamen...“, VT 22 (1972).

Датум пријема чланка: 31. 08. 2010.

Датум прихватања чланка за објављивање: 16. 09. 2010.